

Albertus Ymmenhusen alias Albertus Pictor

Sedan 1 januari 2003 stödjer Riksbankens Jubileumsfond ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt kallat »Albertus Pictor – målare av sin tid» under ledning av professor Thomas Hall, konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. I forskargruppen fungerar Jan Svanberg och Jan Öberg som forskningsledare i resp. konstvetenskap och latin, Christina Sandquist Öberg är forskare i latin och Pia Melin doktorand i konstvetenskap. Målet är dels att mer grundligt än tidigare och med bättre (digital) teknik dokumentera och tolka alla kalkmålningar i det trettioalva kyrkor i Mälardalskapen där Albertus Pictor och hans verkstad varit verksamma, dels att för första gången dokumentera och utge alla därtill hörande bildtexter, de flesta på latin. Avsikten är att genom detta integrerat konstvetenskapliga och språkvetenskapliga studium erhålla en djupare förståelse för målarens *œuvre*. Projektet kommer att manifesteras såväl i en bildkatalog med tematiska artiklar som i en textkritisk utgåva av språkbanden och en däri integrerad motiva-katalog. Inom projektets ram kommer också att publiceras en doktorsavhandling, som behandlar de sedelärande motiven.

Ett grundläggande problem för forskargruppen är frågan om målarens identitet: Vem var denne Albertus Pictor som hade en så stor genomslagskraft och som banade en så tydlig väg för en förnyelse av kalkmåleriet i Sverige? Varifrån kom han?

Albertus Pictor dyker upp som mästare i Arboga 1465 för att 1473 vinna burskap i Stockholm, där hans verksamhet sedan sträckte sig över ett drygt kvartssekel. Tanken att denne Albertus eller Albrekt, som han kallas i svenskspråkiga texter, varit tyskbornig har givetvis föresvävat tidigare forskare. (Se härom senast J. Svanberg i *En vägoisare till Albert Målarens kyrkor*, Svenska Turistföreningen, Helsingborg 1992, sid. 8.) Både hans förnamn och de tyska förlagorna till hans målningar talar för detta. Redan nu har forskargruppens språkvetare också hittat indikationer på möjliga germanismer i bild-

texterna. I en latinsk inskrift i Odensala kyrka har för ordet *fera* (= vilddjur) använts stavningen *vera*, som överensstämmer med tyska uttalsvanor men som på latin utgör femininformen av det adjektiv som betyder »sann». Ett svenskt språkband i Härkeberga kyrka uppvisar stavningen *schökanson* av det på den tiden välbelagda skällsordet »skökoson»; denna stavning är inte upptagen i Söderwalls *Ordbok över svenska medeltidsspråket* men ger intryck av att vara en försvenskning av tyskans *schokanson*. En annan ortografisk egenhet är dubbelskrivning av konsonanter (t. ex. *Agusstinus för Augustinus*), en företeelse som inte är ovanlig i handskrifter från 1400-talets senare hälft med tysk proveniens.

Nu behöver vi emellertid inte längre nöja oss med indicier i frågan om Albertus Pictors börd. Vägledande information, dock utan preciserad källhänvisning, finns att hämta i Inger Strömstens beskrivning av Sollentuna kyrka, 3. upplagan reviderad av B. I. Kilstrom, Börje Julin, Gustaf Svensson och Anna-Lisa Nyneröd 1994 (Upplands kyrkor 172 A). Medan i våra dagar ytterst få kalkmålningar finns bevarade här, kunde Martin Aschaneus, en av rikens antikvarier, år 1630, enligt en anteckning i handskriften F.b.12, fol. 104, Kungl. Biblioteket, ännu läsa en latinsk signering, som avslöjar att kyrkan målades 1483 »per me Albertum Ymmenhusen» (av mig Albert Immenhusen). Denna viktiga uppgift uppmärksammades nyligen av Pia Melin i samband med fotografering i kyrkan. Fyndet hade redan tidigare gjorts av Göran Strömbeck, som publicerade det 1993 i arbetet *Herr Mårten i Borgby eller Martinus Laurentii Aschaneus som kyrkoherde i Fresta och Hammarby 1620–1641, dokumentarisk sammanställning*. (Upplands Väsby Hembygdsförening. Upplands-Bro kulturhistoriska forskningsinstitut), s. 755 f., ett arbete som saknas i kyrkoberivningens litteraturhänvisningar, men som Svante Berg fäst vår uppmärksamhet på.

Vi har t.o.m. i behåll en signering av liknande slag, som styrker Aschaneus' läsning. I Sala

Fig. 1. Den nu fullständigt tydda signaturen i Sala landsförsamlings kyrka, Västmanland: Albertus Y(m)menhusen.
—The recently deciphered signature of Albertus Pictor in the rural church of Sala, Västmanland: Albertus Y(m)menhusen.

landsförsamlings kyrka har målarsignaturen länge gäckat forskarna. Man har kunnat läsa namnet *Albertus* men inte vad som följer i språkbandet. Med kännedom om inskriften i Sollenlunda kyrka kunde nu Jan Öberg tyda även det följande ordet i Sala-inskriften, trots att vissa skrivtecken delvis är otydliga: *Y(m)menhusen*. Detta tillnamn syntes forskargruppen vara ett tyskt ortnamn. Efterforskningar visar att det i Tyskland strax norr om Kassel finns en stad med namnet Immenhausen, som under medeltiden är belagd som just »Ymmenhusen». Både för- och efterleden är dock vanliga i tyska ortnamn; även i nuvarande Polen finns orter som tidigare burit namn med förleden Immen. Mer grundliga studier krävs därför, innan vi med större säkerhet kan placera ortnamnet *Ymmenhusen*. Ett stort steg har ändå tagits på vägen mot en ökad kunskap om Albertus Pictors bakgrund.

Det finns anledning att ytterligare dröja kvar vid Sala-signeringen. Om det åtminstone för närvarande är svårt att med ledning av två bevarade staplar avgöra vad som föregått namnet, tycks det oss möjligt att föreslå en tydning av de två skrivtecken som fortfarande kan läsas efter namnet. Kanske är det fråga om arabiska

siffror, kanske kan man, som Christina Sandquist Öberg föreslagit, läsa 73, dvs. 1473. Detta skulle i så fall stämma med Jan Svanbergs på konstvetenskapliga kriterier grundade datering av målningarna till 1470-talets början.

Vårt integrerade studium av målningar och bildtexter har redan från början visat sig fruktbart. Vi fortsätter på den inslagna vägen.

Thomas Hall
thomas.hall@arthistory.su.se

Pia Melin
pia.melin@yahoo.se

Christina Sandquist Öberg, Jan Öberg
sandquist.oeberg@transit.se

Jan Svanberg
hgl6gou@tinet.se

Konstvetenskapliga institutionen,
Stockholms universitet
SE-106 91 Stockholm